

Klasik Türk Şiirinde Kıt'a ve Kıt'alardaki Poetik Söyleyişler

Nazire Erbay*

*Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum, Türkiye

Öz

Kıt'a nazım şekli klasik Türk şiirinde, birçok nazım şekline göre sayı olarak azdır. Kıt'a, hemen hemen her konuda yazılabilir. Şairler de kıt'anın bu yazma imkânından faydalanmışlardır. Kıt'alardaki şiir ve şair hakkındaki düşünceler önemli orandadır. Bu düşünceler, poetika kavramı ile değerlendirilebilir. Sanatkârlar, kıt'alarında söz, şiir ve şair hakkında fikirlerini ifade etmişlerdir. Şairler, dönemleri itibariyle şairin niteliklerini ve şiirin önemini anlatan mısralar söylemişlerdir.

Bu çalışmada, kıt'a ve sanatkarların şiir ve şair hakkındaki fikirlerinin kıt'alara yansımaları ele alınmaktadır. Ayrıca, bu fikirlerin poetika açısından değeri ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk şiiri, kıt'a, poetika.

In Classical Turkish Poetry Kıt'a and Interviews Poetics in the Kıt'a

Abstract

Kıt'a number of verse form is less as compared to many classical Turkish poetry divan in verse form. Kıt'a, can be written on almost every issue. Poets have the benefit of this writing opportunities kıt'a. Thoughts on poetry and poets in the kıt'a the poet is significant. These ideas can be evaluated with the concept of poetics. Craftsmen, said the kıt'a, have expressed their ideas about poetry and poets. Poets, as the nature of the poets of the period and they sing verses about the importance of poetry.

In this study, kıt'a and discussed the ideas of artists and poets about poetry reflected the continent. These ideas are set out in terms of the values of poetics.

Keywords: Classical Turkish poetry, kıt'a, poetics.

Giriş

Kıt'a Nazım Şekli

Kıt'a nazım şeklinin, klasik Türk şiirindeki birçok nazım şekline göre sayı itibariyle az yer alması ya da bilhassa gazel başta olmak

üzere diğer şiirlerin öncelikli olarak tanınması, itibar görmesi okunurluk ve bilinirlik açısından arka planda kalmasına

Sorumlu Yazar:
Atatürk Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü,
Erzurum, Türkiye
nazire.erbay@atauni.edu.tr

sebeptir denebilir. Buna rağmen kıt'a, geleneksel metnin bir unsuru olarak, hemen hemen bütün klasik şairlerin eserlerinde yer alan bir nazım şeklidir. Kıt'anın ne olduğuna dair belli tarifler söz konusudur. Dünden bugüne bu konuda ortaya konulan düşüncelerin tamamını sıralamak mümkün olmasa da, çalışmada ele alınan konuyu aydınlatmak bakımından birkaç kıt'a tanımı yapmak yerinde olacaktır.

Kıt'a nazım şeklinin, klasik Türk şiirindeki birçok nazım şekline göre sayı itibariyle az yer alması ya da bilhassa gazel başta olmak üzere diğer şiirlerin öncelikli olarak tanınması, itibar görmesi okunurluk ve bilinirlik açısından arka planda kalmasına sebeptir denebilir. Buna rağmen kıt'a, geleneksel metnin bir unsuru olarak, hemen hemen bütün klasik şairlerin eserlerinde yer alan bir nazım şeklidir. Kıt'anın ne olduğuna dair belli tarifler söz konusudur. Dünden bugüne bu konuda ortaya konulan düşüncelerin tamamını sıralamak mümkün olmasa da, çalışmada ele alınan konuyu aydınlatmak bakımından birkaç kıt'a tanımı yapmak yerinde olacaktır.

Kıt'a yazılış itibariyle kısa ve öz düşünceleri içinde barındıran bir nazım şeklidir. Tahir'ül Mevlevi'de kıt'a, en mârûf kullanıma göre aynı vezinde iki beyitten ibaret ve başlı başına bir mana ifade eden nazım parçası olarak tanımlanır (Tahir'ül Mevlevi, 1973, s. 88). Arap edebiyatından ziyade İran ve bilhassa Türk edebiyatında kullanılan bir nazım şekli olan kıt'a, sözlükte ise, "parça, kısım" anlamına gelir (Aksoy, 2002, s. 505). Kıt'a genel olarak gazele çok benzer ve gazelle sıklıkla karıştırılır. "Kıt'anın beyitlerle yazılan nazım şekillerinden ayrılmasını sağlayan en belirgin özelliği, birinci beytinin mısralarının aynı kafiyede olmaması ve umumiyetle bütün beyitlerinde aynı konunun ele alınmasıdır. Bu bilgilere ilaveten, bendler halinde yazılan nazım şekillerinin her bendine de kelimenin sözlük anlamından hareketle kıt'a denilmesi de ayrı bir özelliktir" (Aksoy, 2002, s. 505).

Bu nazım şekli ile ilgili ayrı bir dikkat de, klasik Türk edebiyatı şairlerinin her konuda kıt'a yazabilmeleri, kendilerini değişik konularda ifade

etme imkânı bulmalarındır. "Kıt'aların mısraları arasında anlam bütünlüğü vardır. Kıt'alar her konuda yazılabilir, ancak hikmetli sözler, tasavvufi düşünceler, divan şiiri malzemesine ve atasözlerine dayalı nükteler, çeşitli hadiselerin tarihleri, şairlerin kendilerine ve başkalarına yönelik övgü, yergi ve nasihatleri iki beyitlik kıt'alarda en çok işlenen konulardır." (Aça, Gökalp ve Kocakaplan, 2012, s. 214). Bu zengin konu çeşitliliğine birkaç örnek, şu mısralardır:

Ömrüm oldukça güzel sevmeyeyin dirdüm lîk
N'ideyin bu dil-i şeydâ beni yalan itdi

Yine bir şûh-ı cefâ-pîşe güzel cânânûñ

Ugrın ugrın bakışı gönlünü tâlân itdi (Bâki, 16/1-2)¹

Elfâz-ı perîşânını cem itmek içün

Tevfikin umar abd-i siyeh-rû yâ Rab

Dîvânına da rehber idüp tevfikin

Kıl na't-ı Habîbinde sühân-gû yâ Rab (Leylâ Hanım, 4)

Şâh-ı gül teşbih ederdim sana ısbât eyledin

Nev-behâr ardınca geldin sâgar-ı sahbâ tutup

Gördüm ol âhû-nigâh ardınca ser-gerdân gönül

Gird-bâd âsâ giderdi dâmen-i sahrâ tutup (Nedim, 16)

Konu seçimindeki imkânlar, kısalığı ve aruzun her kalıbıyla yazılması gibi kolaylıklarının yanında, kıt'alar genellikle klasik Türk şiirinde geleneksel kalıplar içindeki söyleyişlerle, sanatçıların kendilerini ifade etme aracı olarak, divanlarda belli sayılarda var olabilmektedir. Bu bilgilere ilâveten, İran edebiyatındakine benzer özellikler

¹ Çalışmadaki metinler, numaralandırma yapan eserlerde, şair/ kıt'a no şeklinde verilmiştir.

gösteren kıt'a, Türk edebiyatında iki veya daha çok beyitten meydana gelen bir nazım şekli olup matla ve mahlası (taç beyti) bulunmayan, gazel gibi beyitlerinin ikinci mısraları birbiriyle kafiyelidir. Dört mısralık kıt'aların birinci ve üçüncü mısraları da genellikle birbiriyle kafiyeli bir nazım şeklidir. Klasik Türk şiirinde bu tür kıt'alar daha çoktur. İki beyitli kıt'alar ise, ilk beyitlerinin kafiyelerine, hatta vezinlerine bakılmaksızın nazm ve rubâî ile karıştırılır. Tezkireler ve şiir mecmûalarında kıt'a veya nazm yerine rubâî, nazm yerine kıt'a denildiği gibi, mürettep divanların çoğunda da bu üç şekil "rubaiyyât" ve "mukatta'at" başlıkları adı altında bir arada toplanır. İlaveten kıt'a, iki veya daha çok, 9-10 beyte kadar yazılır ve gazel gibi kafiyelenen (xa xa xa) bir nazım şeklidir (İpekten, 2013, s. 54). Bu noktada kıt'anın gazelde olduğu gibi sadece belli konularda yazılmadığını hatırlamak yerinde olacaktır.

Bunun yanında klasik Türk şiirinde iki beyitten az kıt'alarda mahlaslarını kullanmayan şairler, kıt'a-i kebir adı verilen, iki beyitten uzun kıt'alarda, mahlaslarını çoğunlukla kullanmışlardır. Ek olarak, kıt'a-i kebirler genel olarak gazele benzetilse de, gazelden yine konu yönüyle ayrılırlar (Pala, 1989, s. 298). Ayrıca, kıt'a-i kebirlerin özellikle tarih düşürmede, methiye ve hiciv yapmada nihayet dinî konularda yazılması, kıt'alardan farklı olarak kendine has özellikleridir.

Yukarıda ifade edildiği gibi, klasik Türk şiiri geleneği içinde sayı olarak az yer almasına rağmen, kıt'a çok sayıda şair tarafından tercih edilmiştir. Bunlardan; Necâti Bey, Fuzûli, Edirneli Nazmi, Nev'i, Bâki, Ruhi Bağdadî, Nâbi, Sâbit, Abdûlbâki Ârif, Nedim, Belîğ, Şeyh Galip, Enderunlu Fazıl, Enderunlu Vasıf, Keçecizâde İzzet Molla, Mustafa Eşref Paşa divanlarında en çok kıt'a yazan şairlerdendir (İsen, Horata, Macit, Kılıç ve Aksoyak, 2014, s. 227).

Klasik Şiir ve Poetika

Hemen hemen her dönemin belli bir şiir anlayışı olduğu gibi, klasik Türk şiirinin de belli bir düzen ve kural içinde oluşmuş, şiiri ve şairi anlatan anlayışı söz konusudur. Daha açık bir ifadeyle,

şairin yanında sözün ifade edilme şekli klasik Türk şiiri açısından özel bir önem arz eder. Çünkü, söz kutsaldır. Buradan hareketle kutsal metinlerden yola çıkılarak söylenecek olursa, söz yaratandan ve yaratıcının muhteşem varlığından mütevellit ulvi maksatlar için kullanıldığı için, şairin işi kolay olmadığı gibi, sıradan da değildir. Şairin ayrıca eşref-i mahlûkat olan insana dair olanları anlatması gerektiği düşünüldüğünde, kutsal maksatlar için sanatını icra ettiği muhakkaktır.

Söz, dolayısıyla şiir, insan ve varlık açısından ehemmiyet arz etmesinden dolayı, birçok klasik Türk şairi, şiirde kullanılan kelimelerin sıradan olmaması gerektiği düşüncesi ile hareket ederek eserlerini oluşturmuşlardır. Bu sebepten şairler, söze verdikleri kıymeti ifade etmek için, şiirde mutlak surette estetiğin yanında, ilmin olması gerektiğine ait görüş ve düşüncelerini ifade ederler. Divanlar, incelendiğinde görülür ki, klasik Türk şairleri açısından ister şekil, isterse de şiirin dilinin ve muhtevasının nasıl olacağına dair metinleri bir değerlendirmeye tabi tutmak, üzerinde söz söylemek bir ihtiyacıdır.

Bu bakışla şiir, klasik Türk şairlerine göre, hakkı ve hayrı söylemelidir. Şairin bunu yaparken şiirine ilmin yanı sıra inancı da katması esas olmalıdır. Bunda Kur'ân-ı Kerim'de geçen, "Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vadide başıboş dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?" (26/224-225-226) ayetinin şairlerin kendilerini ifade etmeye yöneltmesine etkisi çok fazladır. Eser oluşturmada klasik Türk şairlerinin esas kaynaklarından biri olan Kur'ân-ı Kerim'deki bu ayetinde de belirgin olan etkisiyle, klasik Türk şiirinde şuarâ tezkireleri başta olmak üzere divanların dibâcelerinde, kasidelerde ve sözü, manayı, şairi, şiiri anlatan bazı gazelerde şiir ve şairlik hakkında belli düşüncelere rastlanır.

Bunlara ilaveten, klasik Türk şairi için sözün önemine dair birkaç tespit yapmak yerinde olacaktır. Sözün İlâhî menşe'li kutsiyetinin yanında toplumsal olarak şiir ve şair hakkında pek de olumlu yargıların olmadığı açıktır. Şairlerse bunun tam tersi olarak, yaptıkları işin kendilerine,

yaratan tarafından verilmiş bir hediye olduğunu açıkça ifade etmişlerdir. Çünkü “Allah, kâinatı yaratırken Kur’ân’da sekiz yerde geçen ‘kün’ (ol) emrini kullanmıştır ki bu yüzden ilk yaratılan “söz” (suhân, kelâm) olmaktadır. Günlük yaşayışımızda, ilim öğrenmemizde kullandığımız “söz”, Kur’an ve hadisin de kaynağıdır. Bunun yanında söze, özellikle kutsal metinlerde atfedilen ehemmiyetinden dolayı bazen şair ve şiir hakkında ağır eleştirilerin yöneltildiği görülmektedir. Bunun için de, “Ali Şir Nevâyî’den itibaren dibâce yazan şairlerimizin çoğunun bu konuya girerek şiirin ve şairin müdafaasını yapma mecburiyeti hissetmeleri, İslâm dünyasının genel olarak bir kısım kötü ve iyi şiir ve şairin bulunduğu ortaya konarak iyilerin ibrâsı yapılmakta, ayet ve hadisler ile şiir arasındaki farklılıklar üzerinde durulmaktadır.” (Üzgör, 1990, s. 24-26).

Bu bilinçle, söz söylemenin daha doğrusu sözü iyi, doğru ve faydalı söylemenin önemi, insanlar tarafından idrak edildiğinden beri, şiir üzerindeki değerlendirmeler de her zaman yapılmıştır. Sözü, bahsedilen öneminden dolayı, şiir sanatı hakkında genel değerlendirmeler, “poetika” kavramı adı altında yapılmıştır. Şair ve şiir sanatı ilgili yapılan bu değerlendirmelerin tümüne yapılan adlandırmalar ile, “Poetika, şiirin girdiği bütün alanlarla, şiirin anlamlarıyla, yaptıklarıyla yapmadıklarıyla, şiirin dedikleri ve demek istedikleriyle kısacası şiirin her şeyi ile uğraşır. Bu yönüyle poetika da şiirin tarihi kadar eskidir.” (Erkal, 2009, s. 319). Poetika, şiir sanatının bir yönüyle ilgilenmez. Poetik bakış, şiiri şekil ve muhteva yönüyle her dönemde belli değerlendirmelere tabi tutar. “Şiir sanatı genel olarak varlığını, insan doğasında temellenen iki temel nedene borçlu gibi görünüyor. Bunlardan birisi taklit içtepi’si olup, insanlarda doğuştan vardır; insanlar, bütün öteki yaratıklardan özellikle taklit etmeye olağanüstü yetili olmalarıyla ayrılır ve ilk bilgilerini de taklit yoluyla elde ederler. İkincisi, bütün taklit ürünleri karşısında duyulan hoşlanmadır ki, bu, insan için karakteristiktir. Sanat yapıtları karşısındaki yaşantılarımız bunu kanıtlar.” (Aritoteles, 1987, s. 16).

Her şeyde ve sözde olduğu kadar şiirde de iyi ya da kötü söz konusudur. Şiire daha doğrusu söze

atfedilen kutsallıktan dolayı şiirdeki iyi ve kötünün ayrılması gerekmektedir. “O halde taklit edenler [sanatçılar], eylemde bulunanları taklit ettiklerine göre, buradan zorunlu olarak şu sonuç çıkar: Eylemde bulunanlar ya iyi ya da kötüdürler; insanlar, karakter bakımından iyi ya da kötü olmaları bakımından birbirlerinden ayrıldığına göre, bütün ahlaksal özelliklerimiz dönüp dolaşır sonunda bu iyi-kötü karşıtlığına varır. (...) Adı geçen taklitlerden [sanatlardan] her biri, birbirinden farklı olan [iyi, gerçeğe uygun ve kötü] eylemleri taklit etmesi bakımından ötekenden ayrılmaktadır.” (Aritoteles, 1987, s. 13-14). Buradan hareketle sanatkarlar da şiir ya da şair anlamında iyi ve kötü ayırımı yapmak maksadıyla da şiir hakkında düşüncelerini edebi metinlerinde ifade etme gereği duymuşlardır.

Başka bir dikkatle de poetika kişiseldir. Kalıplaşmış söylemlerin olduğu dönemlere ait poetika belirlemek zordur. “Poetika, çoğunlukla, kişisel şiir anlayışlarının ortaya çıktığı dönemlerde kaleme alınır ve bu dönemlerde bir anlam taşır. Belli bir edebî geleneğe bağımlı olan divan şairinin poetika yazmasına çok ihtiyaç yoktur. Çünkü şiire daha önceki şairlere nazire yazarak başlayan divan şairinin poetikası ve şiir tarzı büyük ölçüde belirlidir.” (Coşkun, 2011, s. 59). Geleneğin şekillendirdiği klasik şiirin malzemesinin hazır olduğu muhakkaktır. “Divan şairi gördükleri ve yaşadıklarından ziyade okuduklarıyla, yani geleneğin kendisine sunduğu hazır edebî malzemeyle şiir yazmıştır.” (Coşkun, 2011, s. 59). İfade edildiği gibi, klasik Türk şiirinin belli kuralları ve temel ilkeleri olmasına rağmen, her şairin kendine has bir şiir anlayışının ve şiirdeki zaten var olan malzemeyi kullanma şeklinin gerçekliği de söz konusudur. “İmgeleri ve mazmunlarıyla bir ayrıntı şiiridir. Klasik şairin ‘eda’sını bu ayrıntıya dayanan öznel söylemi belirler.” (Bek, 1996, s. 135). Kısaca değerlendirilirse, klasik Türk şiirindeki gelenekçi özellik, bir yönüyle düşünüldüğünde yüzyıllarca kabul görmüş dönemselsel olarak belli bir poetika etrafında sanatkarlarca şekillendirilse de, şairler, şiir ve şair hakkında tekrar tekrar kendi düşüncelerini ifade etmekten geri durmamışlardır. Ayrıca bu mevzuda, o dönemin kuralcı bakışının

şiiir üzerindeki etkisine rağmen, şairler yeni fikir beyan etmekten de çekinmemişlerdir.

Kıt'a ve Poetik Söylem

Yukarıda bahsedildiği üzere, klasik Türk edebiyatında şairler, divan dibacelerinde, kasidelerde, gazellerde olduğu gibi kıt'alarda da poetik düşüncelerini mısralarına yansıtmışlardır. Genel olarak, divanlardaki kıt'aların sayılarının az olmasına rağmen, klasik Türk şairinin söze, şiire ve şairliğe verdiği önemden dolayı, her vesileyi bu kavramı ifade etmek için değerlendirmişlerdir. Söylenenlere ilaveten ve genel bir bilgi olarak, klasik Türk şairlerinin yaptığı işin hüner göstermek, sözle oyun oynamak olduğu belirtilse de, şairlerin; şiirin ve şairin nasıl olması veya olmaması gerektiğine dair fikirlerini ısrarla ifade etmekten vazgeçmedikleri de ayrı bir hakikattir.

Şurası da muhakkak ki, bir "Sanat kuramının varlığını yoklamak için sanatsal etkinliğin var olma koşulları ve olanakları üzerine ortaya koyduğu bilgi türü ve ortaya koyuş tarzı üzerine, bireyin bireysel yaşamını ve toplumsal ilişkilerinin biçimlemede taşıdığı etki gücü üzerine tutarlı görüşler ve çözümlenmeler aramak gerekmektedir." (Sümer, 1996, s. 7). Bu durum şiir ve şair açısından değerlendirildiğinde, bir dönem edebiyatının maksadı, oluşum şartları, şiirin çerçevesi gibi hususların dikkate alınarak üzerinde söz söylenmesi elzem gözükmektedir. Bahsedilen dikkat, ayrıca bir dönem edebiyatının, özel anlamda şiirin ve şairin belli bir çerçevesinin çizilmesi gerektiğini de açığa çıkarmaktadır. Dolayısıyla, poetika kavramı ile şekillenen ve ilk çağda Aritoteles'in yaptığından beri, geleneksel ve modern söyleyiş içinde de şiir ve şair hakkındaki düşüncelerin ifadesini, çeşitli tarzdaki edebi eserlerde görmek mümkündür.

Bu çalışmada, diğer nazım şekillerinde olduğu gibi, sanatkârların şiir ve şair hakkındaki kıt'alara yansıyan fikirleri ele alınmaktadır. Klasik Türk şiirinin ilk örneklerinden, Batılılaşma sürecine gelinceye kadar edebi manada yaşanan süreç düşünüldüğünde, hemen hemen her yüzyılda bu konuda söz söyleyen şairlerin, divanlarındaki kıt'alarda da bu konuyu ihmal etmemiş olmaları,

hem sanatsal hem de toplumsal olarak önemlidir. Sanatkârlar, kıt'alarında söz, şiir ve şairin ne olup olmadığı veya nasıl olması gerektiği hakkında dikkate değer oranda mısra söylemişlerdir. Bu açıklamaların desteği ile bakıldığında, divanlarında yer alan kıt'alarda poetik düşüncelerini yansıtan şairler ve eserlerine yönelik değerlendirmeler şu şekildedir:

Yazdığı kıt'alar ile bu konuya eserinde yer veren şairlere ilk örnek, Ahmet Paşa'dır. Şair, divanında yer alan bir kıt'asında sözün kutsallığına gönderme yaparak, hiçbir şeyin sözden önemli olmadığını ifade eder. Çünkü, varlık söz sayesinde ancak vücuda gelebilmektedir. Söze atfedilen kutsallık da düşünüldüğünde, sözün candan daha ehemmiyetli olması gayet tabiidir. Buradan ayrıca şiirin insanları etkileme anlamında gücü düşünüldüğünde, şairin seçeceği kelimelerin önemi açığa çıkacaktır. Kelimeler vasıtasıyla mananın sıradan olmaması gerektiğine dair bir bakış da bu noktada söz konusu edilebilir:

Sana bir diyeyin anla ki bin candan yig

Söz ki cândan yig ola nesne mi var andan yig
(Ahmet Paşa Divanı, 19)

Revânî'ye göre ise şiir, hevesle yapılabilecek bir iş değildir. Yine şiir, gayret ve çaba ile ortaya konulacak bir sanat değildir. Klasik Türk şiiri bağlamında düşünüldüğünde şairin, 'Elüne câm alup ser-hoşlanursın' mısraından yola çıkarak, belli geleneksel çerçeve içinde şiir yazmaya çalışmak da, Revânî'ye göre, insanı rezil bile edebilecek bir tavidir. Buradan şairliğin insana yaratan tarafından verilmiş bir lütuf olduğu, bu yeteneğin sonradan kazanılamayacağı, yorumu çıkarılabilir:

Revânî bu nice dîvânelikdür

Ki dîvân yazmağa ikdâm idersin

Elüne câm alup ser-hoşlanursın

Hemân sen kendüni bed-nâm idersin (Revânî)

Fuzûlî, poetik düşüncesini ifade etmek bakımından birçok klasik şairden öndedir. Şairin

divanında diğer nazım şekillerinde olduğu gibi kıt'a ile söylenmiş çok sayıda poetik ifade yer alır. Bunlardan birinde Fuzûli'ye göre, şair, adeta insanlık için görevlendirilmiş biridir. Bu bağlamda şiir de sıradan sözler değildir. Şiir, bir süs olmasına rağmen, bazı eksik ya da yeteneksiz kişiler bu kıymetten bî-haberdirler. Mısradaki bir diğer husus da şiirde ilim taraftarı olan Fuzûli için, gösterişe ve süse çok rağbet etmemek gereğinin yer almasıdır. Yine, mısralardan hareketle yorum yapılacak olursa, şair ve şiir hakkında toplum tarafından özellikle dillendirilen kötü niteliklerin, hal ve tavırların sergilenmemesi gerekmektedir. Kıt'ada, şiirin süsten ibaret olmadığı düşüncesi bu maksatla da vurgulamaktadır:

Ol dür-i dürc-i enâ efsah ki hikmet dâyesi

Şi'r şehdiyle leb-i cân-perverin ter kılmamış

Şi'r bir zîverdir ammâ biz kimi nakıslara

Ol ki kâmidir anı muhtâc-i zîver kılmamış
(Fuzûli)

Fuzûli, bir kıt'asında dikkat çekici bir şekilde şairi ve şiir hakkında düşünen, şiiri seven insanları över. Fuzûli'ye göre, şiirde ele alınan mevzularla güç bulanlar ne hoştur. Açıkçası, şair ve şiir üzerinde konuşmak bile, insanların ayırıcı bir vasfıdır. Bu insanlar, şiirlerin mazmunlarına vakıf olan güzel yüzlülerdir. Ayrıca aşkın sırlarındaki niteliklerini de bu insanlar idrak ederler, başkaları anlamazlar. Bu kişiler aynı zamanda, biçare âşığın halinden haberdar olurlar. Bu mısralar sayesinde, Fuzûli'nin algısında sözün ayrıcalıklı oluşu açığa çıkmaktadır:

Ey hoş ol kim tab'-i mevzûniyle bahs-i şi'r idüb

Hüb-rûlar vâkıf-ı mazmûn-ı eş'âr olalar

Demedin fehm edeler keyfiyyet-i esrâr-ı aşk

Âşık-ı bî-çâre hâlınden haberdâr olalar (Fuzûli)

Fuzûli, aşağıdaki kıt'asında şairliğin sıradan bir yetenek olmadığını belirtir. Bu yetenek, şaire Allah tarafından verilmiştir. Allah'ın yardımı ve mağfireti olmadan şair, asla şiir yazamaz. Fuzûli bu söyleyişi ile aslında yine şairi diğer insanlardan

ayrı bir yere koymaktadır. Şairin sözleri, hatta varlığı bile Allah'ın lutfu ve keremi ile başkadır:

Zihî Sâni' ki levh-i câna kıl-k-i hüsn-i tevfkî

Ezelden iktizâ-yı nazm-ı can-perver rakam kılmış

Kemâl-i şi'r kesbi mümkün olmaz bî-meded
andan

Ana minnet ki tab'ı nazm lutf etmiş kerem kılmış
(Fuzûli)

Fuzûli bir diğer kıt'asında yine şairlik ve şiirin önemi üzerinde durur. Bu kıt'adan yola çıkılarak söylenecek olursa, şiirden anlamayanların şairleri eleştirmemesi gerekmektedir. Çünkü şairlik, herkesin anlayabileceği bir yetenek değildir. Şairleri kınanın, aslında kendi cehaletleriyle yüzleşmeleri gerekmektedir. Çünkü şairlik, Allah'ın lütfuyla insana bahşedilmiştir. Bu işi sihirle beraber düşünmek yanlıştır. Şair ve onun yaptığı iş, temelde Mutlak Varlık'ı aramaktır. Dolayısıyla, ehl-i tasavvuf için "Sanatın gayesi bedeni mertebeden, yanılmalara mertebesinden başlayarak basamak basamak ruh ve erdem güzelliklerine erip oradan da bizatihi 'güzel'e (el-Cemîl) ulaşmak olunca bu eylem bir tür gerçekleştirme (tahakkuk) ve bir tür yaratma (poiesis) eylemi olmaktadır. Bu durumda sanat, güzelde doğmak ve doğurmak için bir yaratma, bir poiesis eylemidir. Ancak bu basamaklardan geçip, yüksek mertebelere erip, o Mutlak Güzel'de (Cemâl-i Mutlak) fâni olunca O'nun bir bakıma 'konuşan dili, yazan eli olan' (!) kişinin ruhunda bu sayede yaratıcı güç meydana gelir." (Kılıç, 2004, s. 164). Bu sebepten, çoğu klasik şairin poetik bakışında tasavvufî manada şair ve yazdıkları, sıradan sözden ayrı bir yerdendir:

Şi'r zevkinden olmayan âgâh

Ehl-i nazmı mezemmet eylemesin

Kendi ceherine i'tiraf etsin

Her kerâmâta sihr söylemesin (Fuzûli)

Bâki de Fuzûli gibi kıt'alarında söz, şiir ve şairlik hakkında fikirlerini beyan eder. Bu kıt'aların birinde Bâki, o dönem itibarıyla yerleşik bir

düşünce olan şiirin sihirle beraber düşünülmesi fikrine gönderme yapar. Şaire göre, gönüller, başkaları tarafından, sihir olarak düşünülen şiir sayesinde adeta şeker tadındadır. Klasik şairlerin kendi şiirlerinin büyü ya da sihir etkisi olmadığını ispat etme düşüncelerinin temelinde yukarıda ifade edilen Şu'ara suresinin etkisinin dışında, Bâki'nin mısralarında olduğu gibi, şiirin insan üzerindeki etki gücünden bahsetmek için de kullanmışlardır. Şiirin tarih boyunca toplumları ve özde insan ruhunu etkileme gücü düşünüldüğünde, hakikaten de bir büyü kadar insan ruhunu çepeçevre sardığı ortadadır. "Büyüye benzer bir etkisi var şiirin; ama büyüler belli sonuçlar elde etmek için kurulmuş formüllerdir. Şiirin açık seçik amacıysa bir düş etkisi uyandırmaktır." (Eliot, 1988, s. 32).

Bâki'ye göre de şiirin bu büyük etkileme gücü eleştirilse de, şiir zaten gönüllere çoktan yer etmiştir. Şair, kendi şiirlerinin büyüleyici bir niteliğe sahip olduğunu söylerken, dolayısıyla şiirin etki gücünü de aslında buna bağlamaktadır. Şair yine aynı kıt'asında başka şairlerin şiirlerini de eleştirir. Başkalarından kopya edilmiş, derme çatma sözlerle şekillenen şiirlerin yanında, kendi şiirlerinin diğerlerinden farklı ve kıymetli olduğunu söyleyen Bâki, sözün ayrıcalıklı olmasının, herkes tarafından tanınmaya da vesile olduğunu ifade eder:

Tab'-ı sâhir-pîşene Bâkî gönüller meyl ider
Şekker-i şî'r-i dil-âvîzûñ meger efsûnludur

Derme çatma geydürür iller libâsı şî'rine

Hil'at-i nazm-ı cihân-girûñ senûñ altunludur
(Bâki, 8/1-2)

Bâki'nin diğer bir kıt'ası, esas itibariyle hem poetik düşünce anlamında, hem de klasik şairin şiire bakışını yansıtması yönünden önemlidir. Şair, burada yine sözün önemi üzerinde durur. Söz, bütün klasik şairlerin yaptığı gibi burada da inciye benzetilir. Bâki'nin aynı kıt'ada önemle vurguladığı konulardan biri de, söz ve şiirin kıymetinin bilinmesidir. Söz ve şiire ait bu kıymeti herkesin bilemeyeceği de açıktır:

Söz degül dürr ü güher nazm itsem

Kadr ü kıymet bilenüñ bendesiyüz (Bâki, 19)

Nâbi de Divanı'nda yer alan bir kıt'asında sözün ve mananın değerinden habersiz olanların, onun şiirleri hakkında değerlendirme yapmaması gerektiği görüşündedir. Şair, şiirdeki söz ve mananın önemini kendisinin kavradığını ve bu uğraşta samimi olduğunu belirtir. Ayrıca, mana yönüyle şiirin kutsiyeti çerçevesinde yorum yapıldığında, Nâbi için, şiir mecrayı bir davadır:

Nâbiyâ lafz ile ma'nâdan olanlar âgâh

Sıdk-ı da'vâmı benüm eylemesün istiskâl (Nâbi, 62)

Nâbi, diğer bir kıt'asında şiirin anlattıkları itibariyle, etkisinin büyüklüğünden bahseder. Şairin kullandığı kelimeler önemlidir. Buradan şairin iyi şiir yazanlara yönelik takdir edici bir bakışının olduğu manası da çıkarılabilir:

İtdün kalem-i cûdun ile kalbümü mesrûr

Şâkk-ı kalemün cûy-ı murâd eylesün Allah (Nâbi, 1)

Divanında yer alan kıt'alarla şiir ve şair hakkında sıklıkla düşüncesini belirten şairlerden biri Necâti'dir. Necâti, bir kıt'asında şiir ve şairlik anlamında gelenekle yeni arasında bir değerlendirme yapmaktadır. Şaire göre, eskiden yani gelenekten vazgeçen şairler yazdıklarıyla bu sahadaki birçok cahili mağdur etmektedirler. Geçmiş, geleceği biriktirdikleriyle beslemekte, ayakta tutmaktadır. Necâti'nin şiir anlayışına göre de geleneğin takibi şiirin varlığı açısından önemlidir:

Hemânâ yeni şâirler geçip eski olanlardan

Söz alıp iletip mağrur iderler nice nâdânı (Necâti, 90)

Necâti, başka bir kıt'asında da şiirdeki mecazlı yani hayale dayalı olarak şiir söylemeyenler üzerine düşüncelerini dile getirir. Ayrıca şiire hayalin dışında sadece reel ifadelerle bakan ve bu yolla şiir söyleyenlerin parlak ve etkileyici şiire engel olduğunu ifade eder:

Eğer kim vereler nazma hayâl-i gayr ile suret
Kanı ol ma'ni-i hâs ü kani ol tab cevhlâmı (Necâti, 90)

Yine Necâti, divanındaki bir kıt'asında şiirde nazire yapma konusuna değinir. Anlaşıldığı kadarıyla Necâti, şiirine "nazire diyenler" hakkında pek de iyi düşünmemektedir. Bu düşünce, şairin şiirlerinin başkalarını taklit hatta çalıntı olduğu anlamına gelmektedir. Şaire göre bu insanlar, edepsizlik yapmaktadırlar. Bunun yanında, şiirlerindeki vezin ve kafiye dâhil, diğer ifadelerinin başkalarından alındığını söylemek de yanlış olur. Necâti'nin burada vezin ve kafiye gibi ahenk dayalı şiir unsurlarının, mısralardaki esas ahenk unsurları olduğuna dair de bakışı söz konusu edilebilir. Şiirleriyle övünen ve onlarda anlattıklarının yanında olan şair, yazdıklarına, özellikle, şahsi söyleyişler anlamında sahip çıkmaktadır:

Ey benim şi'rime nazire diyen
Çıkma rah-ı edebden eyle hazer
Dime kim üşde vezn ü kafiyede
Şi'rim oldu Necâtiye hem-ser (Necâti, 23)

Necâti'nin bir diğer kıt'asında da genel olarak şiire, yalan ve uydurma diyenlere karşı bir duruş sergileyerek, mısralar oluşturduğu görülür. Şiirin içinde yalan ve hile var diyenlere karşı şair, cevabını, şiir ve yalan arasında bir uygunluğun olmadığını, toplum dışı ve dine aykırı davranmaya dayalı bir örnekleme ile gösterir. Buradan Necâti'nin şiir ve şairin, hakkı ve doğruyu söylemek gibi bir vazifesi olduğuna dair düşüncesi açığa çıkmaktadır:

İçinde ne zûr var ne telbis
Şi're ne için yalan diye halk
Yalan ise de tefâvütü var
Hiç ola mı bir zinâ ile calk (Necâti, 50)

Necâti'nin Divanı'nda şiirin, anlatım gücü sayesinde, devlet iktidarından bile daha güçlü olan bir etkisi olduğunu ifade eden bir kıt'ası vardır. Bu kıt'ada şair, kendini metheder. Necâti ayrıca, çoğu

klasik şairin söylediği gibi, iktidardakilerin varlığını şairlere borçlu olduğu düşüncesi üzerinde de durur. Çünkü sanatkar kalemiyle belli bir gücü, elinde tutmaktadır. Bu kıt'ada ayrıca şairin, yine şiirin varlığının ve gücünün ahenk unsurlarına bağlı olduğuna dair görüşünü de yorumlamak söz konusudur:

Benim hançer-redif eş'ârım ile
Bilindi padişahın ihtişamı

Redifi hançer ettin amma sen

Kılıcın ile alırsın ola mı (Necâti, 89)

Hayâli, divanında yer alan bir kıt'asında şiiri birçok şair gibi cevher, inci olarak değerlendirir. Şair, herkesten farklı söz söylemesinin toplum tarafından falcılık olarak değerlendirilmesi üzerinde de durur:

Husrevâ etti terbiyet çünkim
Himmetin şâ'ir ile remmâli
İşte ben bulduğum cevâhir-i nazm
Versin ol dahi bulduğu mâli (Hayâli, 6)

Celîli Divânı'nda yer alan bir kıt'ada şair ve şiire farklı bir bakışın varlığı tespit edilebilir. Celîli bahsedilen kıt'asının ilk beytinde şiirlerinin, ne anlarsa anlatsın değiştirilmeden kaydedilmesini istemektedir. Bunun yanında şair, şiir yazarların bâki kalacağı bilinciyle, yazdığı şiirlerinin sonsuza kadar var olması arzusunu da dile getirir:

Cânum ol kâtib gulâmı kim benüm eş'ârımı
Bulduğu bigi yaza ger pür-şeker ger pür-nemek

Hâk ide levh-i bekâdan harf-i ömrin rûzgâr
Kendüden ger eyleye geh sebt-i harf ü gâh hâk
(Celîli, 9/1-2)

Nev'izâde Atâi'ye göre de, söz şiir kavramı içinde bir şehri ifade eder. Bu çeşitlilik ve kıymet içindeki şehirde inciler vardır. Bu şehrin büyüklüğü ve çeşitliliği o kadar fazladır ki, hiç iki uç bir araya gelemmez:

Şehr-i suhandan az güherler götürmedi

Hâma iki ucını berâber götürmedi (Nev'î-zâde Atâyi, 88)

Beyânî Divanı'nda yer alan bir Farsça kıt'ada ise, şiirdeki fikir kavramı üzerinde durur. Fikir, şaire göre bir maden kadar kıymetlidir. Buradan çıkan taş, la'l yahut yakut da olsa cevherin kıymetine zarar verebilmektedir. Çünkü, "Şiirin mistisizm anlayışıyla çokça ortak yönleri vardır. O, kendine özgü, kişisel, bilinmeyen, gizemli, kendisini fazla açığa vuran, gerekli tesadüfi anlatıştır. Şiir, ifade edilmeyeni ifade eder." (Novalis, 2003, s. 36). Dolayısıyla fikir, şairin ifadesini de destekler nitelikte söylenecek olursa, her ne kadar kıymetli olursa olsun, mana ve duygu yönüyle eksikliği söz konusuysa, var olan bir 'değer'in de anlamını yitirmesine sebep olur:

Sengi ez-kân-ı suhan tîşe-i fikrem beküned

La'l u ya'kût şevad kıymet-i gevher şikend (Beyânî, 1) (Fikir kazmamın söz madeninden çıkardığı taş, la'l ve yakut olur da cevherin kıymetini düşürür.)

Hamdullah Hamdi de Divan'ındaki kıt'alarda poetik söyleyişler dile getirir. Şair burada şiirin şekil ve muhtevasına yönelik kanaatler serdedir. Hamdullah Hamdi, kıt'asında şiirin kısa ve özlü olması gerektiğine dair göndermeler yapar. Bu kısalık ve özlülük, şiirin daha çekici ve güzel olmasına vesile olmaktadır. Bunun yanında şair, kendi şiirlerini öven şairlere karşı da bir duruş sergiler. Aslında, şiirini öven şairlerin yanlış yolda olduğuna dair düşüncelerini aktaran şair, şiirlerinin ayrıcalıklı olduğunu, fakat kendisinin de bu tavrı sergilememesi için şahsına uyarıda bulunur:

Muhtasardur sözümler egerçi velî

Pür-şekerdür dehân-ı yâr gibi

Hamdî medh itme sözlerini sakın

Sen de [şol] ehl-i iftihâr gibi (Hamdullah Hamdi, 190)

Hamdullah Hamdi'nin bir kıt'ası da, şairin mesleki duruşu ile ilgilidir. Zamanının şairlerine

seslenerek, birbirinden şiir çalanlara karşı uyarı yaptığını ve bunun ayıp olduğunu söyleyen şair, bu uyarısının karşısında hüner sahiplerinin diğer şairleri sürüklediğine yani onları belli seviyelere getirdiğine dair cevaplar aldığını söyler. Hamdullah Hamdi, burada aslında kendi sanatsal duruşundan yola çıkarak, şairin, toplum içindeki duruşunun nasıl olması gerektiği hakkında da düşüncesini ortaya koyar:

Şu'arâ-yı zamânenün vâri

Birbirinden ugurlar eş'ârî

Aybdur bu didüm birine didi

Zî-hüner cerr iderse cerrârî (Hamdullah Hamdi, 191)

Şeyh Gâlip Divanı'nda yer alan bir kıt'asında, temel olarak mazmunlu söyleyişe olan bakışını ortaya koyar. Gâlip'e göre, kendisi gibi şanslı bir şairin mazmunlu sözlerini anlamamak ayıp olmaz. Şairin şiirleri inci ile eş değer olduğu için, bu durum aslında eşsiz bir incinin varlığının kaybına eşittir. Akli, denizlerin dibinden çıkaran inci avcıları, bu şekilde davranmaları ile nasipleri kaybolmuş olmaz. Yorum yaparak, düşünerek şairin mazmunlarındaki söyleyişleri anlamak mümkündür. Şeyh Gâlip, bu ifadeleri ile, şiir dilinin kapalı olması gerektiğine, mazmunlu söyleyişlerin şiirde bir gereklilik olduğuna dair poetik duruşunu sergilerken, bunları anlamamanın da aslında kolay olmadığını dile getirmiş olur:

Ol şâir-i kâm-yâb benim kim Gâlib

Mazmûnlarımı anlamamak aybolmaz

Yektâ-güher-i gayb-ı hüviyettir hep

Gavvâs-ı hîred behre-ver-i gayb olmaz (Şeyh Gâlip, 25)

Klasik Türk şiirinde bu kıt'aların yanında, tasavvufî bakışın da içinde yer aldığı poetik mısraları aktaran sanatkârlar da vardır. Bunlardan birisi İbrahim Hakkı Hazretleri'dir. Bahsedilen tasavvuf içerikli kıt'alar, örnek verilenlerde olduğu üzere, doğrudan poetika ile alakalı değildir. Ancak şairler, söz üzerine düşüncelerini değişik vesilelerle ifade ederler. Bunlardan, sözün kullanma şekli, başta gelendir. Şairlerin özellikle

sözün nasıl sarf edilmesi yönünde sıkça fikir beyan etmeleri, bu mısraları değerlendirmek noktasında birkaç şey söylemeyi gerektirir. İbrahim Hakkı Hazretleri'ne göre sözü çok kullanmak, sözün kutsal varlığı düşünüldüğünde, onu ziyan etmek anlamındadır ki, bu da uygun değildir. Şaire göre aslında, her türlü dünyalığı unutmak gerekmektedir. Her şeyin gönülde yaşanması en uygun olanıdır. Buradan da tasavvufî manada 'susma'nın önemi üzerine bir yorum yapılabileceği gibi, şiirde yer alan kelimelerdeki dünyaya dair söz israfından vazgeçme düşüncesinden de bahsedilebilir:

Mülk ü mâlı kıyl u kâlı her kemâlî hep unut

Hâli ol aşk u cemâlî vecd ü hâli dilde tut (İbrahim Hakkı)

Sonuç

Türk edebiyat tarihi geleneğinde şiir yazılmıştır, fakat poetik anlamda çok fazla metin ortaya koyma alışkanlığı yoktur. Oysa bir şair neyi nasıl yaptığını bütünüyle anlatamasa da, yaptığı işle ilgili yol gösterici fikir verici, düşündürücü bir takım kanaatler ortaya koyması önemlidir. İşte, şairlerin şiir hakkındaki düşüncelerinin ifadesi açısından poetika önemlidir. Bu ifade ediş, ister geleneksel, isterse de şairin şahsi fikirlerini açığa çıkarma anlamında olsun, sanatsal yönden ehemmiyet arz eder. Klasik Türk şiirinde, Cumhuriyet sonrasında olduğu gibi, müstakil manada Fuzûlî gibi birkaç şair hariç, poetika oluşturulmamıştır. Fakat şairler, şiir hakkındaki fikirlerini, geleneksel bakış başta olmak üzere, içine şahsi düşüncelerini de katarak değişik vesilelerle ifade etmişlerdir.

Klasik Türk şiiri nazım şekillerinin bazılarında ve divan dibacelerinde poetikadan bahsedilmiş ve bunlar değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Kıt'a da bu nazım şekillerinden biridir. Divanlarda sayıca az yer almasına ve bu nazım şeklinin bilinirlik ve okunurluk oranının az olmasına rağmen, divanlarda dikkate değer sayıda şairin, şiir hakkında fikirlerini buradaki mısralarda ifade ettiği görülür. Buna, kıt'a nazım şeklinin, her konuda yazılıyor olmasının şair için imkân

sağlaması önemlidir. Aslında kıt'a gibi kısa yazılan bir nazım şeklinde bile şiir hakkındaki fikirlerini ifade etmeleri, dönem itibarıyla klasik şairlerin söze, şiire ve şairliğe verdikleri önemi ortaya koymaktadır.

İncelenen kıt'alarda görüldüğü gibi, klasik Türk şairleri, şiir ve şair ile ilgili olarak methodici ifadeler kullanmaları ilk dikkat çekici husustur. Şairlik insana kerem sahibi Allah tarafından lutfedilmiştir. Şair, sıradan biri olmadığı gibi söyledikleri de sıradan değil, adeta inciye eş değerdir. Söz, kutsal olduğu için boş yere sarf edilmemelidir. Bunun yanında şair, şiirlerinde kesinlikle başkalarına benzememeli, kendine has söyleyişler geliştirmelidir. Şairin yaptığı işte kutsiyet söz konusu olduğu için, farklı söyleyişler mısralarına yansiyabilir, fakat bu onun işinde ne sihir ne de büyüün var olduğu anlamına gelir.

Kıt'a nazım şekliyle yola çıkılarak poetika üzerine yapılan bu tespit ve kısa değerlendirmenin de açığa çıkardığı gibi, klasik Türk şiiri bağlamında, şairlerin şiir sanatı hakkında düşündükleri farklı nazım şekillerinin ve türlerin içinde yer almaktadır. Bu eserlerde yer alan poetik fikirlerin, günümüz bakış açısıyla değerlendirmeye tabi tutulmasında kültürel açıdan faydası muhakkaktır.

Kaynakça

- Aça M., Gökalp H. ve Kocakaplan, İ. (2012). *Tür ve Şekil Bilgisi*, İstanbul: Kesit.
- Ahmet Paşa Divanı, (haz.) Ali Nihat Tarlan, (1992). Ankara: Akçağ.
- Aksoy, H., (2002). *DİA*, "Kıt'a" Y. 2002, c. 25.
- Aristoteles, (haz.) İsmail Tunalı, (1987). *Poetika*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Baki Divanı, (haz. Sabahattin Küçük) <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78361/baki-divani.html> (Erişim tarihi: 16.07.2015)
- Bek, K. (1996). *Şiir ve Şiir Kuramı Üstüne Söylemler*, "Divan Şiirinde Eda ve Söylem: Divan Şairleri Birbirine Benzemez", İstanbul: Düzlem Yayınları.
- Beyânî Divanı, (haz. Fatih Başpınar) <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10599,beyani-bpdf.pdf?0>, (Erişim tarihi: 16.07.2015)

Celîlî Divanı, (haz.) Şevkiye Kazan Nas, (2011). Isparta: Fakülte Kitabevi.

Coşkun, M. *Klasik Türk Şairinin Poetikası Üzerine*, (2011, Kış) bilig: S.56.

<http://kuran.diyane.gov.tr/>, (Erişim tarihi: 18.07.2015)

Eliot, T.S. (1988), *Denemeler*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Erkal, A. (2009). *Divan Şiiri Poetikası*, Ankara: Birleşik.

Erzurumlu İbrahim Hakkı Dîvânı, (haz.) Numan Külekçi, Turgut Karabey, (1997). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.

Fuzûlî Divanı, (haz.) Kenan Akyüz, Süheyl Beken, (2000). Ankara: Akçağ.

Hamdullah Hamdî Divanı, Ali Emre Özyıldırım, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10616,metinpdf.pdf?0>, (Erişim tarihi: 12.07.2015)

Hayâlî Divanı, (haz.) Ali Nihat Tarlan, (1992). Ankara: Akçağ.

İpekten, H. (2013). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh.

İsen, M., Horata, O., Macit, M., Kılıç F. ve Aksoyak İ. H. (2014). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker.

Kılıç, M., E. (2004). *Sûfî ve Şiir*, İnsan Yayınları, İstanbul: İnsan Yayınları.

Leylâ Hanım Divanı, (haz.) Mehmet Arslan, (2003). İstanbul: Kitabevi.

Nabî Divanı, (haz.) Ali Fuat Bilkan, (2011). Ankara: Akçağ

Necâî Beg Divanı, (haz.) Ali Nihat Tarlan, (1992). Ankara: Akçağ

Nedim Divanı, (haz.) Abdülbâki Gölpınarlı, (2015). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Nev'î-Zâde Atâyî Dîvânı, (haz.) Saadet Karaköse, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10637,nevi-zade-atayipdf.pdf?0>, (Erişim tarihi: 07.07.2015)

Novalis, *Poetika*, (haz.) Ahmet Sarı-Şahbender Çoraklı, (2003). Erzurum: Babil Yayınları.

Pala İ. (1989) . *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ.

Revânî Divanı, (haz.) Ziya Avşar, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10643,revanidivanizi-yaavsarpdf.pdf?0> (Erişim tarihi: 16.07.2015)

Sümer N., *Şiir ve Şiir Kuramı Üstüne Söylemler*, Poetika-Klasik Çağ, (1996). İstanbul: Düzlem Yayınları.

Şeyh Galip Divanı, (haz.) Naci Okçu, (2011). Ankara: TDV.

Tahir'ül Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, (haz.) Kemal Edip Kürkçüoğlu, (1973). İstanbul: Enderun Kitabevi.

Üzgör, T. *Türkçe Divan Dibâceleri*, (1990). Ankara: Kültür Bakanlığı.